

Lausunto

18.11.2024

Asia: VN/25525/2023

Luonnos valtioneuvoston periaatepäätökseksi kansallisesta ohjelmasta demokratian ja osallistumisen edistämiseksi (demokratiaohjelma)

Lausunnonantajan lausunto

Saate lausunnolle ja/tai koko periaatepäätösluonnosta koskevat yleiset huomiot

Valtioneuvoston demokratiaohjelman perustana oleva tavoite demokratian, osallisuuden ja luottamuksen vahvistamisesta yhteiskunnassa on hyvin tärkeä ja kannatettava. Kiitämme demokratiaohjelman valmistelusta toimeenpanosuunnitelmineen.

Ohjelmassa tunnistetaan useita tärkeitä demokratiaa heikentäviä kehityskulkuja niin kansainvälisesti kuin Suomessa. Toimenpiteiksi nostetaan muun muassa dialogisen keskustelukulttuurin vahvistaminen sekä demokratiakasvatus ja osallisuutta tukevat toimet lapsille ja nuorille. Myös juuri julkaistun Sivistysbarometri (2024) tukee näitä painotuksia: barometrin mukaan suomalaiset ovat huolissaan mm. keskustelu- ja viestintätaitojen (45 %), tunnetaitojen (44 %) ja medialukutaidon (42 %) rapautumisesta.

Painotamme, että demokratiaohjelman toimenpiteitä ei tule rajata vain lapsiin ja nuoriin. Esimerkiksi keskustelukulttuurin kärjistyminen ja demokraattiseen päätökseentekoon osallistumisen kasautuminen koskettaa laajasti myös aikuisia (ml. Seikkula ja Maury (toim.) OM 2022:27). Myös aikuisten tulee oppia ja harjoittaa demokratiataitoja. Näemme erittäin tärkeänä, että demokratiaohjelmassa määritellään toimet myös aikuisten demokratiataitojen vahvistamiseksi sekä erilaisten aliedustettujen ryhmien osallistumisen ja vaikuttamisen tukemiseksi.

Korostamme, että useat demokratiaohjelman tavoitteista liittyvät keskeisellä tavalla vapaan sivistystyön oppilaitosten lakisääteisiin tehtäviin: ”Vapaan sivistystyön tarkoituksena on järjestää elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yhteiskunnan eheyttä, tasa-arvoa ja aktiivista kansalaisuutta tukevaa koulutusta” (Laki vapaasta sivistystyöstä § 1).

Vapaan sivistystyön ja kansalaisjärjestöjen rooli tulisi tuoda vahvemmin esiin demokratiaohjelman tavoitteiden toteuttajana. Vapaan sivistystyön oppilaitoksista erityisesti opintokeskukset toteuttavat yhdessä kansalaisjärjestöjen kanssa aktiivista kansalaisuutta ja demokratiataitojen oppimista tukevaa koulutusta ja opinnollista toimintaa.

Toteamme myös, että kuvatut toimenpiteet vaativat resursseja, mutta samanaikaisesti useilta keskeisiltä toimijatahoilta ja toiminnoilta eri sektoreilla päinvastoin vähennetään resursseja. Tämä

heikentää erittäin tärkeän demokratiaohjelman mukaisia toimenpiteitä ja voi vaarantaa sen tavoitteiden saavuttamisen.

LUKU 3.1 Edistämme äänestysaktiivisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 1: Etsimme keinoja lisätä erityisesti nuorten äänestysaktiivisuutta sekä tasoittaa väestöryhmien ja alueiden välillä havaittuja eroja äänestysaktiivisuudessa ja pysäyttää eriytymiskehitys.

Tavoite on kannatettava ja tärkeä.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **ymmärrettävä ja saavutettava vaalitiedotus ja -viestintä,**
- **äänestyspaikkojen saavutettavuuden ja esteettömyyden varmistaminen,**
- **kuntien kannustaminen kuulemaan nuoria ja huomioimaan eri ikäryhmiä äänestyspaikkojen sijoittelussa,**
- **yhteistyö kansalaisjärjestöjen ja muiden keskeisten sidosryhmien kanssa erityisesti ensi kertaa äänestävien nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi.**

Kiitämme siitä, että kansalaisjärjestöt on tunnustettu kumppanina nuorten aikuisten ja muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi. Kansalaisjärjestöjen verkostoja on viisasta hyödyntää. Lisäksi olisi kannatettavaa panna toimeen mm. OM:n työryhmän (Seikkula ja Maury (toim.) OM 2022:27) suositukset muita heikommassa asemassa olevien äänioikeutettujen tavoittamiseksi. Tavoittamiseen tarvittaneen myös kohderyhmien mukaan mukautettuja materiaaleja, joiden tuottaminen tulee resursoida.

Tavoitelinjaus 2: Lisäämme lasten ja nuorten mahdollisuuksia saada tietoa vapaiden vaalien merkityksestä ja harjoitella äänestämistä.

Esitämme, että myös aikuisten osalta tunnustetaan äänestämisessä aliedustetut ryhmät ja että tavoitteeseen integroidaan tiedon ja harjoittelun lisääminen myös heille.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **yhteistyö ja vuorovaikutus valtioneuvoston, hyvinvointialueiden ja kuntien, kirjastojen, koulujen, oppilaitosten ja kolmannen sektorin toimijoiden kesken,**
- **lapsi- ja nuoriystävällisen, saavutettavan, ymmärrettävän ja puoluepoliittisesti neutraalin tiedon tuottaminen ja viestintä vaaleista, eri hallintotasojen tehtävistä, puolueiden arvoista ja äänestämisestä niissä kanavissa missä lapset ja nuoret viettävät aikaansa ja osana demokratiakasvatusta.**

Tiedon lisäksi niin lapset, nuoret kuin lukuisat aikuisetkin tarvitsevat harjoittelun ja toiminnan myötä syntyviä kokemuksia kansalaispätevydestä. Tarvitaan siis demokratiakasvatusta ja mahdollisuuksia harjoitella demokraattiseen päätöksentekoon osallistumista. Esitämme, että toimenpiteiden toimijoiksi sisällytetään järjestöt ja vapaan sivistystyön oppilaitokset demokratiakasvatuksen keskeisinä toimijoina. Tämä laaja toimijaverkosto saavuttaa jo nyt kaikenikäiset ympäri Suomea, ja järjestöt sekä vapaa sivistystyö tuovat nämä palvelut myös harvaan asutuille alueille.

Demokratian ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan edistäminen on opintokeskusten lakisääteisen tehtävän keskiössä: ”Opintokeskukset toimivat valtakunnallisina oppilaitoksina järjestämällä opintoja itse sekä yhdessä kansalais- ja kulttuurijärjestöjen kanssa elinikäisen oppimisen, hyvinvoinnin ja aktiivisen kansalaisuuden sekä demokratian ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan edistämiseksi” (Laki vapaasta sivistystyöstä 2 §).

Vapaan sivistystyön oppilaitosten ja kansalaisjärjestöjen laaja verkosto tarjoavat matalan kynnyksen paikkoja osallistumisen, vaikuttamisen ja demokraattisen päätöksenteon harjoitteluun.

Resurssit tähän jo olemassa olevaan laajaan toimintaan tulee varmistaa, samoin resurssit uusien hakevan toiminnan toimintamallien kehittämiseen. Toimien tulee olla formaalia koulutusjärjestelmää laajemmat.

LUKU 3.2 Vahvistamme lasten ja nuorten osallisuutta

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjalus 3: Vahvistamme kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen asemaa sekä yhteistyötä ja vuorovaikutusta muiden lapsia ja nuoria edustavien toimielinten, kuten oppilas- ja opiskelijakuntien, ja haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja nuorten parissa työskentelevien toimijoiden kanssa.

kannatamme tavoitetta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **kuntalain ja hyvinvointialuelain toimivuuden arviointi nuorisovaltuustoja koskevien säännösten osalta,**
- **tuki ja koulutus kuntien, hyvinvointialueiden sekä koulujen ja oppilaitosten henkilöstölle niin yleissivistävässä kuin ammatillisessa koulutuksessa.**

Matalan kynnykset harrastukset kansalaisjärjestöissä ja -yhdistyksissä sekä vapaan sivistystyön oppilaitoksissa ovat oivallisia paikkoja oppia osallistumista ja vaikuttamista osana demokraattista prosessia. Esimerkiksi useissa nuorisovaltuustojen järjestöissä toteutetaan jo nyt nuorien vaikuttajien koulutuspolkuja. Näiden rooli ja merkitys myös kuntien ja hyvinvointialueiden nuorten vaikuttamista edistävissä toimissa on hyvä tunnistaa.

Tavoitelinjaus 4: Vahvistamme lapsi- ja nuoriystävällistä osallistumista ja kuulemista heitä itseään koskeissa asioissa.

Kannatamme tavoitetta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **lasten ja nuorten kuulemisen ja osallistumisen merkityksen painottaminen avoimen lainvalmisteluprosessin kehittämisessä,**
- **viranhaltijoiden tukeminen ja kuulemis- ja vuorovaikutusosaamisen lisääminen,**
- **jo olemassa olevien lasten ja nuorten osallistumisen ja kuulemisen rakenteiden tehokkaampi hyödyntäminen valmistelussa ja päätöksenteossa,**
- **hyvien käytänteiden kokoaminen ja levittäminen,**
- **osallistumis- ja kuulemistoimien vaikuttavuuden arvioinnin, mittaamisen ja seurannan kehittäminen sekä sidosryhmäviestintä osallistumisen tuloksista.**

Yhteistyö nuorisoalan järjestöjen kanssa on tärkeää tunnistaa myös kuntien ja hyvinvointialueiden nuorten vaikuttamista edistävissä toimissa.

LUKU 3.3 Kehitämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyviä käytäntöjä

Yleiset huomiot

Polarisoituminen ja luottamuksen heikentyminen nakertavat demokraattista kulttuuria. Polarisoitumis- ja eriarvoistumiskehityksen pysäyttäminen onkin ensiarvoisen tärkeää. Sivistysliitto Kansalaisfoorumi painottaa kansansivistystä vastaläkkeenä vastakkainasettelua ja antidemokraattisia voimia vastaan. Sivistyspedagogiikka on itsessään käytäntöön sovellettua demokratiaa: se rohkaisee ihmisiä osallisuuteen painottamalla kohtaamista, vertaisoppimista, kunnioitusta, luovuutta ja jokaisen ihmisen arvoa ja potentiaalia. Vapaan sivistystyö voi olla tärkeässä asemassa, kun etsitään tapoja vahvistaa esimerkiksi nuorten ja uussuomalaisen luottamusta ja uskoa omiin vaikuttamismahdollisuuksiin.

Demokratia- ja mediakasvatuksen toteuttajana vapaan sivistystyön laaja oppilaitosverkosto on tärkeää tunnistaa: osallistumisen ja vaikuttamisen kokemus ja taidot kehittyvät kaikilla elämänalueilla ja eri-ikäisenä, ei vain formaalin koulutusjärjestelmän kautta. Kansalaispätevyyden vahvistuminen elämän eri osa-alueilla on myös aktiivisen, elinvoimaisen ja inklusiivisen kansalaisyhteiskunnan edellytys. Samon dialogitaitojen kouluttajina vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on tärkeää tehtävänsä jo nyt.

Tavoitelinjaus 5: Vahvistamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen jatkumoa eri kouluasteiden välillä varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle ja tiivistämme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen tason yhteistyötä, koordinointia ja seurantaa.

Tavoite on erittäin tärkeä. Vapaan sivistystyön laaja oppilaitosverkosto tulisi kuitenkin tunnistaa paremmin demokratia- ja mediakasvatuksen toteuttajana: osallistumisen ja vaikuttamisen kokemus

ja taidot kehittyvät kaikilla elämänalueilla ja eri-ikäisenä, ei vain formaalin koulutusjärjestelmän kautta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen kansallisen kehittämisen koordinoinnin ja seurannan kehittämistyö yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten toimijoiden, kuten Opettajankoulutusfoorumin, yliopistojen ja korkeakoulujen, Opetushallituksen sekä vapaan sivistystyön toimijoiden kanssa,**
- **mitattavissa olevan seurantatiedon kehittäminen demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevien, opetussuunnitelmien ja tutkinnon perusteissa määriteltyjen oppimistavoitteiden toteutumisesta varhaiskasvatuksessa, perusopetuksessa ja toisen asteen opetuksessa.**

Vapaan sivistystyön laaja oppilaitosverkosto tulisi kuitenkin tunnistaa paremmin demokratia- ja mediakasvatuksen toteuttajana: osallistumisen ja vaikuttamisen kokemus ja taidot kehittyvät kaikilla elämänalueilla ja eri-ikäisenä, ei vain formaalin koulutusjärjestelmän kautta.

Kansalaispätevyyden vahvistuminen elämän eri osa-alueilla on myös aktiivisen, elinvoimaisen ja inklusiivisen kansalaisyhteiskunnan edellytys. Samon dialogitaitojen kouluttajina vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on tärkeä tehtävänsä jo nyt. Yhtä lailla järjestöjen tehtävä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksessa tulee tunnistaa paremmin.

Esimerkiksi opintokeskusten järjestöjen kanssa toteuttama koulutustoiminta perustuu sivistyspedagogiikkaan, joka on itsessään käytäntöön sovellettua demokratiaa: se rohkaisee ihmisiä osallisuuteen painottamalla kohtaamista, vertaisoppimista, kunnioitusta, luovuutta ja jokaisen ihmisen arvoa ja potentiaalia. Vapaan sivistystyö voi olla tärkeässä asemassa, kun etsitään tapoja vahvistaa esimerkiksi nuorten ja uussuomalaisten luottamusta ja uskoa omiin vaikuttamismahdollisuuksiin.

Tavoitelinjaus 6: Parannamme demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen hyvien käytäntöjen sekä opetusmateriaalien ja -menetelmien laatua ja saatavuutta kansallisesti.

Kannatamme tavoitetta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **jo olemassa olevien hyvien käytäntöjen, materiaalien ja menetelmien skaalaaminen ja levittäminen valtakunnallisesti varhaiskasvatuksesta toiselle asteelle**
- **demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen käytännön toteuttamisvaihtoehtojen ja ratkaisumallien kehittäminen yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa keskeisten sidosryhmien, kuten kolmannen sektorin toimijoiden, vanhempien ja muiden lähiyhteisötoimijoiden kanssa.**

On hyvä pyrkiä kehittämään toisiaan täydentäviä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen malleja. Hyviä esimerkkejä ja käytäntöjä on runsaasti mm. kansalaisjärjestöissä. Lisäksi vapaan sivistystyön oppilaitosten – ml. opintokeskusten – jo olemassa olevat hyvät käytännöt sekä opetusmenetelmät

ja materiaalit on tärkeää ottaa mukaan tähän tarkasteluun ja kehittämistyöhön. Kaikkinensa myös tämän tavoitteen toimenpidekirjauksissa oppilaitosverkoston osina toimijakenttään luetaan vain varhaiskasvatus, perusaste ja toinen aste. Korostamme, että vapaan sivistystyön oppilaitoksilla on jo lakisääteisen tehtävänsä mukaisesti keskeinen rooli demokratiakasvatuksessa, ja sen kohderyhmä tulee ulottaa lapsista ja nuorista myös aikuisiin.

Tavoitelinjaus 7: Vahvistamme siviilipalveluskoulutukseen, kotoutumiskoulutukseen, monikieliseen yhteiskuntaorientaatioon sekä varusmiespalvelukseen osallistuvien tietämystä ja osaamista demokratiasta.

Kannatamme tavoitetta.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **siviilipalveluskoulutuksen, kotoutumiskoulutuksen ja monikielisen yhteiskuntaorientaation sekä varusmiespalveluksen opetussuunnitelmien ja -sisältöjen tarkastelu demokratia- ja osallisuusteemojen näkökulmista.**

Vapaan sivistystyön oppilaitokset ovat järjestäneet pitkään laadukasta kotoutumiskoulutusta, luku- ja kirjoitustaitokoulutusta sekä aikuisten perusopetusta. Koulutuksella on keskeinen rooli kokonaisvaltaisessa kotoutumisessa. Kotoutumista edistetään parhaiten koulutuksella, joka tukee yhteiskuntataitoja, kielen oppimista, osaamista sekä varmistaa liittymisen kotoutumista tukeviin yhteisöihin. Toisin sanoen, demokratia- ja osallisuusteemat sekä työelämää laajempi yhteiskuntaorientaatio ovat keskeinen osa vapaan sivistystyön kotoutumiskoulutuksia. Tämän toimivan verkoston ja koulutusmallin resurssit on varmistettava myös jatkossa. Vaarana on, että hallitusohjelman mukaiset suunnitelmat siirtää kotoutumiskoulutus työ- ja elinkeinoministeriön alaisuuteen opetus- ja kulttuuriministeriöstä käytännössä ajaa alas juuri tällaisen, demokratiaohjelman tavoitelinjaus 7:n mukaisen yhteiskuntaorientaatio- ja käytännönläheisen demokratiakasvatuksen toteuttamisen integroituna aikuisten luku- ja kirjoitustaitokoulutukseen sekä kotoutumiskoulutukseen. Tämä on ristiriidassa demokratiaohjelman tavoitteiden kanssa.

LUKU 3.4 Vahvistamme hyvän keskustelun ja mielipiteen vaihtamisen kulttuuria yhteiskunnassa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 8: Parannamme monikanavaisia osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia erilaisten alueiden ja eri väestöryhmien, erityisesti lasten ja nuorten erilaiset osallistumisen edellytykset sekä haavoittuvassa asemassa olevat lapset ja nuoret huomioon ottaen.

Tavoitelinjaus on kannatettava, mutta kohderyhmät tulee laajentaa myös niihin erilaisiin väestöryhmiin, jotka ovat aliedustettuina demokraattisessa päätöksenteossa.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **uudenlaisten, valtakunnallisten osallistumisen ja vaikuttamisen keinojen ja rakenteiden kehittäminen ja testaaminen,**

- jo olemassa olevien osallistumisen rakenteiden vakiinnuttaminen,
- digitaalisten vaikuttamiskanavien lapsi- ja nuorisoystävällisyyden parantaminen ja niiden tunnettuuden lisääminen,
- hallinnon ja kansalaistoimijoiden ratkaisukeskeisen kumppanuuden vahvistaminen erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien tavoittamiseksi sekä vuoropuhelun lisäämiseksi heitä koskevassa päätöksenteossa.

Toimenpiteissä olisi tärkeää laajentaa kohderyhmiä myös niihin erilaisiin väestöryhmiin, jotka ovat aliedustettuna demokraattisessa päätöksenteossa, ks. muun muassa toimenpidesuositukset teoksessa Minna Seikkula ja Olivia Maury (toim.) Korjataan maahanmuuttaneiden ja monikielisten suomalaisten demokratiavaje (OM 2022).

Maahanmuuttaneiden lisäksi on paljon kantasuomalaisia aikuisia, joiden osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja ja mahdollisuuksia tulee tukea. Hyvään keskustelukulttuuriin liittyvät toimenpiteet tulee kohdentaa esitettyä laajemmin, mahdollisesti erityisesti aikuisiin nuorten sijaan. Vapaan sivistystyön oppilaitokset voivat kouluttaa näitä taitoja ympäri Suomen.

Kunta- ja aluetasolla osallisuuden edistämässä tulee ottaa mukaan järjestösektori ja vapaan sivistystyön oppilaitosverkosto: esimerkiksi valtakunnalliset opintokeskukset tuottavat osallisuutta edistäviä opintopalveluita eri puolilla Suomea yhteistyössä paikallisten järjestöjen kanssa. Esimerkiksi nuorisotalon järjestöt on tärkeää ottaa mukaan työhön, kun hyviä käytäntöjä kartoitetaan ja uusia toimintamalleja kehitetään.

Demokratiaohjelma tukeutuu yhteistyöhön kansalaisjärjestöjen ja kulttuurialan toimijoiden kanssa useissa toimissa, ml. vaalitiedotus, kansalaiskasvatus ja demokratiaa tukevien toimintamallien ja rakenteiden kehittäminen. Hallituksen kulttuuri- ja kansalaisjärjestöille kohdistuvat leikkaukset voivat pahimmillaan vähentää järjestöjen kykyä toteuttaa demokratiaohjelmassa esitettyjä toimia. Tämä heikentää demokratiaohjelman ja sen tavoitteiden toteuttamista.

Tavoitelinjaus 9: Tuemme suoran kansalaisosallistumisen mallien kehittämistä ja dialogisten menetelmien käyttöönottoa päätöksentekoprosesseissa eri hallinnontasoilla.

Kansalaisosallistumisen eri mallien kehittäminen ja menetelmien käyttöönotto on hyvin kannatettava tavoite.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- niin sanotun puntaroivan demokratian menetelmien, kuten kansalaisraatien tai -paneelien, sekä dialogisten menetelmien käyttöönotto valtioneuvoston strategisten linjausten valmistelussa ja osana olemassa olevia kuulemisen ja osallistumisen kanavia,
- kansallisten dialogien mallin jatkokehittäminen, dialogien toteuttaminen ja niiden tulosten parempi hyödyntäminen,
- paikallisesti ja alueellisesti kehitettyjen hyvien dialogikäytäntöjen ja -mallien levittäminen valtakunnallisesti,

- eduskunnan, hyvinvointialueiden ja kuntien kannustaminen puntaroivan keskustelun käyttämiseksi päätöksentekonsa tukena.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset ja kansalaisjärjestöt on tärkeää tunnistaa toimijoina ja yhteistyökumppaneina eri hallinnonaloilla: nämä toimijat tukevat jo nyt dialogisuutta ja demokratiataitoja sekä toteuttavat koulutuksia dialogitaidoista sekä mm. puntaroivan demokratian menetelmistä.

LUKU 3.5 Kehitämme paikallishallintoa ja varmistamme lähidemokratian toteutumisen

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 10: Seuraamme ja edistämme asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien toteutumista hyvinvointialueilla ja kunnissa.

Tavoite on kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- hyvinvointialueuudistuksen vaikutusten arviointi asukkaiden ja palvelunkäyttäjien tosiasiallisiin osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksiin kunnissa ja hyvinvointialueilla sekä alueelliseen yhdenvertaisuuteen,
- alueellisen ja paikallisen demokratian kehittäminen ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Kuntien ja hyvinvointialueiden osallisuusohjelmien toteutusverkostoon tulee ottaa mukaan kansalaisjärjestöt ja vapaan sivistystyön oppilaitokset. Kansalaisjärjestöt ja vapaan sivistystyön oppilaitokset on keskeisen tärkeää tunnistaa matalan kynnyksen kohtaamispaikkoina, jotka mahdollistavat osallisuuden tunteen. Nämä voivat olla keskeisen tärkeitä ensiportaita esim. kunta- tai aluetason demokraattiseen päätöksentekoon osallistumiselle. Esimerkiksi harrastus-, opinto- ja toimintaryhmät ovat useille keskeisiä paikkoja osallisuus- ja vaikuttamistaitojen harjoitteluun, ja niiden kautta voi myös kiinnittyä yhdistykseen ja sitä kautta laajempaan yhteisöön. Esimerkiksi vastajulkaistun selvityksen mukaan järjestöissä kulttuurista harrastavista suuri enemmistö on samaa tai melko samaa mieltä seuraavien väitteiden kanssa: ”Harrastus on lisännyt kykyäni toimia monenlaisten ihmisten kanssa” (95 %), ”Koen kuuluvani porukkaan” (96 %), ”Harrastukseni tarjoaa minulle mahdollisuuden vaikuttaa asioihin” (80%) sekä ”Koen, että kykyni toimia yhteisöni hyväksi on kasvanut harrastukseni myötä” (87 %) (Kulttuuriharrastamisen koetut vaikutukset, Kansalaisfoorumi 2024).

Alueellisessa ja kunnallisessa kehittämistyössä sekä yhteisten indikaattorien kehittämisessä tulee ottaa huomioon myös järjestöjen sekä järjestötaustaisten vapaan sivistystyön oppilaitosten rooli osallisuuden ja demokratiataitojen vahvistamisessa sekä polarisoitumiskehityksen vähentämisessä.

Tavoitelinjaus 11: Tuemme demokratian ja osallistumisen näkökulmaa osana alue- ja paikallishallinnon johtamista ja päätöksentekoa.

Tavoite on kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **hyvinvointialueiden ja kuntien välisen rajapinnan sekä ministeriöiden välisen työnjaon selkeyttäminen alueellisen ja paikallisen demokratian ja osallistumisen edistämiseen liittyen,**
- **asukkaiden osallistumisen tarkasteleminen johtamisen ja hallinnon kysymyksenä ja osana päätöksentekoa,**
- **tietopyynnön sekä kuntalais- ja hyvinvointialuealoitteen tunnettuuden, käytön ja kehittämisen selvittäminen,**
- **demokratiaosaamisen lisääminen julkisissa palveluissa.**

Aliedustettujen ryhmien osallistumisen tukeminen nostetaan esiin Euroopan komission suosituksissa, mutta ne eivät nyt näy painotetusti demokratiaohjelmassa. Esitämme, että tätä näkökulmaa vahvistetaan niin tavoitteissa kuin toimenpiteissä. Vastaavasti esitämme, että muiden paraikaa tekeillä olevien ohjelmien demokratian tukemiseen liittyvät näkökulmat ja toimet integroidaan demokratiaohjelmaan, mm. kansalaisjärjestöstrategia, kulttuuripoliittinen selonteko sekä valtion nuorisotyön ja -politiikan ohjelma.

LUKU 3.6 Kehitämme kansallista demokratiapolitiikkaa

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 12: Jatkamme kansallisen demokratiapolitiikan johdonmukaista kehittämistä perustuen demokratianäkemykseen, jossa perusoikeudet, sananvapaus, oikeusvaltioperiaate, hyvä hallinto, kansalaisten osallistuminen ja korruption kitkeminen nähdään tärkeinä, toisistaan riippuvaisina demokratian elementteinä.

Tavoite on kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- **demokratiapolitiikan nykyistä tiiviimpi ja systemaattisempi koordinaatio suhteessa esimerkiksi hallinto-, tieto-, media- ja teknologiapolitiikkatoimiin,**
- **yhteistyö akateemisen tutkimuksen kanssa demokratiapolitiikan tietoperustan ja tietoperusteisen päätöksenteon vahvistamiseksi.**

Myös tämän tavoitteen toimenpiteisiin olisi kannatettavaa integroida muiden keskeisten ohjaavien ohjelmien demokratiakirjaukset sekä muistaa nähdä kolmas sektori ja vapaan sivistystyön toimijat osana toimijaverkosta.

Tavoitelinjaus 13: Vahvistamme kansallisen demokratiapolitiikan ja demokratian edistämistoimien vaikuttavuuden arviointia, seurantaa ja läpinäkyvyyttä.

Tavoite on kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- kansallisen demokratiaindikaattorityön kehittäminen,
- osallistuminen Suomen demokratian tilan arviointi- tai auditointityöhön yhteistyössä keskeisten sidosryhmien kanssa,
- hallituksen demokratiapoliittisista toimenpiteistä ja niiden vaikuttavuudesta viestiminen avoimesti, saavutettavasti ja läpinäkyvästi.

Tavoite ja toimenpiteet ovat kannatettavat. Esitämme, että demokratiaindikaattorien valmisteluun otetaan monipuolisesti demokratiaa tarkastelevat, ei ainoastaan äänestyskäyttäytymiseen rajautuvat, näkökulmat, ml. demokratiakasvatus kaikilla sektoreilla ja koulutusjärjestelmän osissa sekä osallisuuden edistäminen kansalaisjärjestöissä.

LUKU 3.7 Edistämme demokratiaa Euroopan unionissa ja kansainvälisesti

Yleiset huomiot

-

Tavoitelinjaus 14: Edistämme demokratiaa ja ihmisoikeuksien toteutumista Euroopan unionissa ja kansainvälisesti, ja vahvistamme näin myös turvallisuutta, vakautta ja kriisinkestävyyttä.

Tavoite on kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- demokratiatoimien jatkumon, hyvän hallinnon ja avoimuuden kehittämisen sekä vaaliturvallisuustyön syventämisen edistäminen EU:ssa,
- tietoisuuden lisääminen demokratian ja kansalaisyhteiskunnan tukemiseen suunnatuista EU-rahoituslähteistä kansallisesti,
- aktiivinen vaikuttaminen Euroopan neuvoston roolin kehittämiseen demokratiakysymyksissä,
- osallistuminen Team Europe Democracy -aloitteeseen,
- kehitysyhteistyömäärärahan kohdentaminen strategisesti demokratian, oikeusvaltion, ihmisoikeuksien ja kansalaisyhteiskuntien vapaan toimitilan tukemiseksi huomioiden erityisesti niin kutsuttujen tasapainottavien tai vastapainojen instituutioiden toimintaa.

Suomen sitoutuminen eurooppalaisella ja kansainvälisellä tasolla demokratian ja ihmisoikeuksien edistämiseen on keskeistä. Tällä vahvistamme myös laajempaa luottamusta, vakautta ja kriisinkestävyyttä. Vireä ja osaava kansalaisyhteiskunta on edellytys toimivalle demokratialle, ja sen

toimintaedellytyksistä sekä ennakoitavasta ja saavutettavasta rahoituksesta huolehtiminen myös EU:n tasolla on tärkeää.

Tavoitelinjaus 15: Tiivistämme Suomen kansainvälisen demokratiatyön koordinoointia ja kansainvälisten demokratiasuosituksen toimeenpanon seurantaan kansallisella tasolla.

Tavoite on kannatettava.

Keskeisiä toimenpiteitä:

- valtioneuvoston kansainvälisten demokratia-asioiden koordinaatiojärjestelmän perustaminen,
- kansainvälisten valvontaelinten ja järjestöjen suositusten kansalliseen toimeenpanoon panostaminen.

-

1 Tilannekuva: Demokratian tila kansainvälisesti ja Suomessa

Yleiset huomiot

-

Esitetty tilannekuva on ajantasainen, perustuu tutkittuun tietoon ja antaa kattavan kuvan demokratian tilasta kansainvälisesti ja Suomessa

-

Tilannekuva toimii hyvänä taustoitukseksi periaatepäätöksessä esitettyihin linjauksiin

-

2 Demokratiapolitiikka Suomessa ja Euroopan unionissa

Yleiset huomiot

-

3 Suomen osallistuminen kansainväliseen demokratiayhteistyöhön

Yleiset huomiot

-

Suoranta Juha
Sivistysliitto Kansalaisfoorumi SKAF ry

Wevelsiep Anneliina
Sivistysliitto Kansalaisfoorumi SKAF ry